

پراگندگانیم اگر بمرہ دست
ہمے خوشیتن ارباید گریشت

ورازانت را ہش اگر کونہ است
زمرج اے سپہبدیے اندوہ کیست

نوشدارو خواستین رستم از کاؤس برائے شہراب و نہ دادن او آل را

کہ اے گورد بانام روشن رواں
بگوشش کہ مارا چہ آمد بہ سر
دیدم کہ رستم مماناد ویر
یکے رنج کن دل بہ بیماری من
کجا خضنگان را کند نت رشت
سزد گر فرشتی ہم اکنون ز پے
چو من پیش تخت تو کنتر نشود
بہ کاؤس یکسر پیامش پداو
کرا بیشتر آب نذر یک من
کہ بستنش سے نزد من آبرو سے
دہم زندہ ماند بیل رپیلتن
ہلاک آورد بے گمان مرا
گر او شہزاد است پس طوس چہست
نہ سازیم پاداش او جہ بہ
کہ سوگند تجور دے بہ تاج و بہ تخت
سرت بر سردار پیچاں کنتم
بداں فرسو ہرزو بدان یال و شاخ

بہ گورد ز گفت آل زماں پشواں
پیامے ز من سوے کاؤس بر
بہ وشنہ جگر گاہ بپور و لیر
گرت بیچ یاد است کردار من
ازاں نوشدارو کہ در سنج تخت
بتزدیک من با یکے جامے
مگر کو بہ تخت تو بہتر نشود
بیاید سپہبد بگردار باد
بدو گفت کاؤس کز رپیلتن
نخواہم کہ او را بد آید برو سے
ولیکن اگر وارڈے نوش من
کند پشت رستم بہ بیرو ترا
شنیدی کہ او گفت کاؤس کیست
اگر یک زماں زوہن بہ رسد
ہماں نیز شہراب برگشتہ تخت
بدیں نیزہ ات گفت بیچاں کنتم
کجا گنج اندر جان فراخ

سویجا مانند او نیزه فریاد نماید
 اگر تاج بخش است و اگر زود خواهد
 به پیش رسیده آبرو و بیم بر بزرگ
 یکے نماند باشد بدست اندر او
 نه مرد بزرگ جہاں دیدہ
 گنم زنده کاوش کے را بہ وار
 بہ پیش از فکے کہان و جہاں
 بہ گیتی دروں نام بد گشت
 بر رستم آمد بگردار زود
 درخت است خنجر همیشه بہ بار
 ہماں رنج کس را خریدار نیست
 کہ روشن کنی جان تاریک او
 بے جامہ آرد برش پر زنگار
 در خوابانند و آمد بر شہریار
 کس آمد پیش زود آگاہ کرد
 ہمے از تو تا بوت خواهد نہ کاغ

کجا باشد او پیش رستم بہ پاسکے
 نخواہم بہ نیکی سوئے او نگاه
 بہ دشنام چشکے مرا بر نمود
 چو فرزند او زنده باشد مرا
 سخنہای شہراب نشنیدہ
 کز ایرانیان سر بیم ہزار
 اگر ماند او زنده اند جہاں
 کسے دشمن خویشتن پرورد
 چو شنید گووند بر گشت زود
 بدو گشت نوعی بد شہریار
 بہ تندی بہ گیتی و رایار نیست
 شرارت باید بشردیک او
 بفرمود رستم کہ تا پیشکار
 جواں را بر آں جامہ زرنجار
 گو پیلتن سر سوئے راہ کرد
 کہ شہراب شد زیں جہان فرخ

زاری کردن رستم بر شہراب و بردن

تا پوشش بہ زابلستان نژو زال و روداہ

بہمے زد بہ پیشہ ہمے کشد موئے
 بنالید و گشت کس بہمے نہ بود
 بجایہ گشت نماند بر سر زرنجار

چو شنید رستم خراشید موئے
 بدر جشت و بر زد بیکے سر زرنجار
 سیاہ شد از اسب رستم چو باد

غریبان و گردیان و زاری کُناں
 سراقراز و از نغمہ پهلوان
 نہ جوشن نہ خود و نہ تخت و کلاه
 کہ فرزند سگشتم بہ پیراں سرا
 سوکے مادر از نغمہ نانداز
 جز از خاکب زبیرہ مبادم نشست
 کہ چوں او گوئے نانداز سے نزا
 بمزدی فریوں بود و گردان نیو
 بمزدی ہم پیش او کود کے
 چکونہ فرستتم کسے را برش
 چہرا روز کزوم بر او بر سیاہ
 سزاوارم انوں بہ گفتار سرد
 دلیر و جوان و خردمند را
 چو گوید بدان کشت پاک جوان
 بہ دشمن بچکر چوہ او بہ شکانت
 مرا نام بے ہر وہیہ دیں گنند
 ہرین سال گردد چو ستر بلت
 ہن بر کند روز روشن سیاہ
 کشیدند بر روسے پور جوان
 بکے تنگ تابوت ہنر آمدش
 سوکے نیمہ خویش بہناد روسے
 ہم لشکرش خاک بر سر زدند
 ہم تخت پر مایہ تہیں پتنگ

بزرگان لشکر ہمہ پچناں
 بے گفت زار اکے نبرہ جوان
 نہ رہند چو تو نیرہ خویشید و ماہ
 کرا آمد این پیش گامد مرا
 زبیرہ جہاندار سام سوار
 بریدن دو دستم سزاوار ہست
 کہ فرزند شہراب دادم بیاد
 ز سام نریبان و گرشاسپ گیو
 چو من نیست در گرد گیہاں بکے
 چو گویم چو آگ شود مادرش
 چہ گویم چہرا سگشتم بے گناہ
 کراہیں پیر این چنین کار کرد
 بہ گیتی کہ گشت است فرزند را
 پدرش آن گرانمایہ تر پهلوان
 کہ دستم بہ کہینہ بر او دست یافت
 ہرین نغمہ سام نفرین گنند
 کہ دانست این کودک از جنت
 بختک آیدش راست و سازد سیاہ
 پندمود تا بہ پیر نغمہ وان
 سچکے آرزو گاہ و شہر آمدش
 انان دست بزدند تابوت اوکے
 بہ پیرہ سرا اندہ آتش زدند
 ہماں نیمہ و دیدہ رنگ رنگ

ہم آتش بنادند برخواستت نحو
 جہاں چوں تو دیگر نہ بیند سوار
 در بیخ آن ہمہ مزدی و راسے تو
 در بیخ این غم و حسرت جہاں گسلس
 نکویش فراوان کند زالی زہر
 چہ گویند گردان و گردنکشاش
 ازیں چوں بہ ایشان رسد آنگہ
 ہمیں کار پوزیش چہ پیش آورم
 ہمے ریخت خون و ہمے کند خاک
 ہمہ پتلوانان کاؤس شاہ
 زبان بزرگان پُر از پند بود
 چنین است کزدار چرخ بلند
 چو شاداں نشیند کسے با گلاہ
 چرا مہر باید ہمے بر جہاں
 یکے دائرہ آمدہ چنبری
 نہ ہر پادشاہ و نہ ہر بشدہ را
 بہاں سرگزشت است از ہر کسے
 چو اندیشہ بود گردد دراز
 اگر چرخ را ہشت ازیں آنگہ
 چنان وال کہ زیں گردش آگاہ نیست
 ہمیں رہن آنگوں نباید گرہ نیست
 ز شہراب چوں شد خبر نزد شاہ
 بہ دستم چنیں گفت کاؤس کے

ہمے کرد زاری جہاندار گز
 بہ مزدی و گزوی گہ کارزار
 در بیخ آن رخ و بوز و بالاسے تو
 ز مادر مجداوز پدر وارغ دل
 ہماں نیز رودایہ پُر ہنر
 چو زلیساں شود نزد ایشان نشان
 کہ بر کشم از باغ سزوی سہی
 کہ دل شاں بگفتار خویش آورم
 بہ تن جامہ خسروی کردہ چاک
 نشستند بر خاک با او بہ راہ
 تہمتن بہ درد از جگر بند بود
 بہ دستے گلاہ و بدیگر کند
 بہ ختم کشدش رُ باید ز گاہ
 چو باید خرابیہ با ہنر ہاں
 فراواں دریں دائرہ داوری
 شناسد نہ ناداں نہ دانندہ را
 چنیں گونہ گوں بازی آرد بسے
 ہمے گشت باید سوے خاک باز
 ہمانا کہ گشت است مغزش تہی
 بہ چوں و چرا سوے او راہ نیست
 ندانیم فرجام این کار چیست
 بیاید بہ نزدیک او با سپاہ
 کہ از کوہ البرز ما بزرگ نے

چہ بڑو خواہد بہ گندوش سپہر
 کیے نود سازد یکے دیر تر
 دل و جاں بہیں رفتہ خوش کن
 اگر آسماں بر زمین بر زنی
 نیامی ہمہ رفتہ را باز جلے
 من از دور دیدم برو یال او
 غمگنم بہ نیکوں نما نہ ہے
 زمانہ بر آگجختش با سپاہ
 چہ سانی و زانی این کار چہ پست
 بدو گفت کہ تم کہ او نود گزشت
 ز توران سرزند چنہ کے ز چہیں
 زوارہ سپہ را نزارد بہ راہ
 بدو گفت، شاہ اکے گونا گویے
 گر ایشاں بہ من چنہ بد کردہ اند
 ولکن چوراسکے تو با جنگ نیست
 دل من ز درد تو شد پُر ز درد
 پیر دلاور پیامہ ز راہ
 وزاں جاگد شاہ لشکر براند
 بدان تا زوارہ پیامہ ز راہ
 زوارہ پیامہ سپیدہ دواں
 بریدہ دم باد پاپان ہزار
 بریدہ سمنہ سراقراز دم
 سپہ پیش تابوت سے رائدند

نیاید نکلدن بدیں خاک رنہر
 سرانجام بر مرگ باشد گزر
 ہمہ گوش سوئے خردمند کن
 وگر آتش اندہ جہاں در زنی
 روانش کن دہاں بریگر سرایے
 چنان بڑو و بانا و گویاں او
 نہ شتم بڑوگان بہمانہ ہے
 کہ ایدر بہ دشت تو کردو تباہ
 بر اس رفتہ تا چند خواہی گریست
 نہشت است ہواں دریں بہن دشت
 از ایشاں بہ دل در مدار اتج کہیں
 بہ نیکو کے یزدان و فرمان شاد
 ازیں رزم اندوہست آمد بہ گویے
 وگر دود اندہ ایراں بر آوردہ اند
 مرانیز با جنگ آہنگ نیست
 خواہم از ایشاں بہ کہیں یاد کرد
 چنہیں گشت کز پیش رفت آن سپاہ
 بہ ایراں خرامید و شتم بہمانہ
 برو آگہی آورد ناں سپاہ
 سپہ راند و شتم ہم اندر ناں
 پُر از خاک سر ہنتران ناہار
 دریدہ ہمہ کویں رویہ شتم
 بڑوگان بہ سر خاک ہنشا اند

چو آگاہی از دوسے بدستان رسید
 بہ رنج و بہ درد و گداز آمدند
 فرود آمد از اسب زریں لگام
 در پیدہ ہمہ جامہ دل کزده ریش
 ہمہ پیش تابوت بر خاک سر
 بہ سر بر فشانندہ بر این سوگ خاک
 در بیخ آن چنان نامدار دلیر
 ز تابوت زر دوز بر کرد سر
 بدیں تنگ تابوت خفت است ناز
 بنالید با داور رہنمون
 تو رفتی و من مانده ام خوار و نزار
 کہ شہراب گرز گراں بر گرفت
 نہ زاید چمنو مادر اندر چہاں
 زباں پر ز گفتار شہراب کرد
 خردشید و تابوت شہاد پیش
 ز پشمش روان ہوئے خوشاب دید
 بہ زاری بگفت اے شہر پہلوں
 ہے بر کیشید از چگر آہ سرد
 نہ زاید چو تو زور مشد دلیر
 زمانے ز صد روق سر بر فراز
 کہ ہنگام شادی چہ آت پیش
 بریں خانہ مستندان شہری
 چرا بر دریدت بدنیساں چگر

پس آنگہ سوئے زابلستان کشید
 ہمہ بیستان پیش باز آمدند
 چو تابوت را دید دستان سام
 تنہا تن پیادہ سچہ رکت پیش
 کشادند گزرداں سراسر کمر
 ہمہ رخ کبود و ہمہ جامہ چاک
 گرفتند تابوت او سر بندہ
 تنہا تن بہ زاری بہ پیش پدر
 بدو گفت بنگر کہ سام سوار
 بہاریہ دستان ز دور دیدہ خون
 تنہا تن ہمہ گفت کاسے نامدار
 ہمہ گفت تاں را بہت کار شگفت
 نشانے شد اندر میاں ہماں
 ہمہ گفت و مژگان پر از آب کرد
 چو آمد تنہا تن بہ ایوان خویش
 چو روداہ تابوت شہراب دید
 ہماں تنگ تابوت خفتہ جوان
 بہ زاری ہمے مویہ آغاز کرد
 کہ اے پہلوں زادہ سچہ شیر
 ہے گفت ناز اے گو سرفراز
 بہ مادر نکوئی ہمے راز خویش
 بہ زور جوانی بہ زندان شدی
 نکوئی چہ آہت پیش از پدر

فغانش ز ایوان به کیوان رسید
 بی پروه درون رفت با سوگ و درد
 چو رفتیم چنان دید بگریخت زار
 تو گفتی مگر خوشخیز آمد است
 دیگر باره تابوت شهراب شیر
 از آن تخت بر کشد و بکشاد سر
 تنش را بدان ناداران نمود
 بر آنکس که بودند پیر و جوان
 در میان جهان جامه کردند چاک
 همه کاخ تابوت بد سرسبز
 تو گفتی که سام است بایال و سفت
 چو دیدند آن مردمان روسی او
 پوشید بازش به دیبا که زرد
 همه گفت گر دهم زریں کنم
 چو من رفته باشم نماند بجای
 چه سازم من اکنون سراوار او
 پی دهم کردش ز ستم ستور
 تراشد تابوتش از خود خام
 به گیتی همه بر شد رایس دانست
 جهان سرسبز پر ز تیار گشت
 به رستم برین روز چند که گشت
 به آخر شکیبانی آورد پیش
 جهان را بے هشت زریسان بناد
 همه زار بگریخت هر کجا شنید
 دلش پر ز درد و زخمش پر ز گداز
 ببارید از دیده خون در کنار
 که دل را ز شادی گریز آمد همت
 بیاورد پیش جهان دلیر
 کفن زو جدا کرد پیش پدر
 تو گفتی که از چرخ برخواست دود
 زن و مرد گشته همه بے توان
 به اثر اندر آمد سرگرد و خاک
 غنوده به صندوق در شیر ز
 غیب شد ز جنگ اندر آمد سخت
 بگردند هر کس به سرهای و هو
 سر تنگ تابوت را سخت کرد
 ز مشک سیاه گدوش آریں کنم
 و گزید مرا خود چو زریں نیست رای
 که ماند از او در جهان رنگ و بو
 جهانی ز زاری همه گشت کرد
 بر او بر زده بشد زریں ستام
 که چون گشت فرزند را پنهان
 بر آنکس که بشنید غنچوار گشت
 بگرد دلش شادمانی گشت
 که جز آن نمی دید هنجار خویش
 بسے داغ بر جان هر کس نهاد

سجای او فریب زمانه نمود
بر آن آتش غم همه یافتند
بگفت او به افراسیاب آنچه دید
وز آن کار اندازه اندر گرفت
که سهراب شد گشته بر دشت کین

گرا در جهان هست هوش و خرد
جو راینیاں زین خیر یافتند
وز آن روی موماں به توران رسید
از مائده بد شاه توران شگفت
رغوب آمد از شهر توران نین

آگهی یافتن مادر سهراب از گشته شدنش

همه جامه بر خویشتن بر درید
ز تیغ پدر خسته گشت و برمود
به داری بر آن کودک نارسید
درخشاں شد آن لعل زیبا تمش
زمان تا زمان زو همه رفت هوش
بر آورد بالاد آتش بگشاد
به انگشت چپید و ازین بگشاد
زمان تا زمان آمد رنگوں
به دندان ز بازو خود گوشت کند
همه موکے مشکین به آتش بسوخت
کھال سرشته به خاک و به خون
بخاک آمدوں آن تن نامدار
ز سهراب و رستم بیایم خبر
بگشتی بگردد جهان آمدوں
سگوں بادن تیز رشتا فتی
که رستم به خنجر دریدت چکر

خبر زو به شاه سمنگان رسید
به مادر خبر شد که سهراب گزد
خروشید و جوشید و جامه درید
بزد چنگ و بدرید پیراهنش
بر آورد با هم خرد و خروش
فرد بزد تا سخن دو دید بگشاد
هر آن گشته چون تاب داده گشت
روان گشت از گشته او جوئے خون
همه خاک تیره به سر برنگند
به سر برنگند آتش و بر فروخت
همه گشت ککے جان مادر گوں
غریب و اسیر و نژاد و نزار
دو چشم به ره بود گفتم
گمانم چنان بود گفتم گنوں
پدر را همه بگشتی و یافتی
چه دانستم آکے پور کاید خبر

ازاں بربز و بالا و بارو کے تو
 کہ بربز و ہشتم بہ بربز تہ تیغ
 یہ زحمت روز و شبان دراز
 کفن برتن پاک او خرقہ گشت
 کہ خواہد بدن مرا نمکسار
 کرا خواہم آنوں بجایے تو پیش
 سخاک اندرون ماند از کاخ و باغ
 بجایے پدر گورت آمد بہ راہ
 زحمتی سخاک اندرون زار و خوار
 چگر گاہ سیمین تو بر درید
 ندادی بر او بر نگر ویش یاد
 نہ بہر چہ نام ہے باورت
 پُر از درد و تیمار و رنج و زحیر
 کہ گشتی بہ گردان گیتی سمر
 ترا با من اے پور بہوانتے
 نگر وے چگر گاہت اے پور باز
 ہے زد کف دشت بر خوب روے
 بہ نخر چگر گاہ تو پارہ گشت
 کہ زان گویہ در نخل ہمیش گشت غرق
 ہم خلق را چشم پُر تالہ کرد
 ہم خلق را دل بر او بر زحمت
 تو زحمتی ہے خوش افسردہ گشت
 براں پور گشتہ ز کالیش ز گشت

درینش نیامد ازاں روے تو
 وراں گزود گشت نیامد در تیغ
 بہروردہ بوم گشت را بہ ناز
 گنوں آن بختوں اندرون غرقہ گشت
 گنوں من کرا گیرم اندر کنار
 کرا گویم این درد و تیمار خویش
 در بیعتن و جان و چشم و چہرہ
 پدر بختی اے گزود لشکر پناہ
 از امید نومید گشتی تو زار
 ازاں پیش کو دشنہ را بر کشید
 چہرا آن نشانے کہ مادرت داو
 نشان دادہ بُد از پدر مادرت
 گنوں مادرت ماند بے تو اسپر
 چہرا نامم با تو اندر سفر
 مرا ہشتم از دور نشانے
 بہندانے تیغ آن سرفراز
 بہ گشت وے زحمت وے کند روے
 ہے گشت مادرت بیچارہ گشت
 زہر شور او از چشم گشت خلق
 ز بس کوئے شیون و تالہ کرد
 بریں گونہ ہمیش بیفتاد بہشت
 بیفتاد بر خاک چوں آوردہ گشت
 بہ ہوش آمد و باز نالیش ز گشت

ز خون او ہے کزد نقل آب را
 سر اسب اورا بہ بر در گرفت
 گئے بوسہ زد بر سرش کہ پہ گئے
 ز خون مژہ خاک را کزدہ نقل
 بیاورد آن جامہ شاہ وار
 بیاورد حقتان و درع و کماں
 بہ سر بر ہے زد گراں گرز را
 بیاورد آن جوشن و نحو او
 بیاورد زین و لگام و سپہ
 کندش بیاورد ہفتاد یاز
 ہے تیغ سہراب را بر کشید
 بہ درویش داد این ہمہ خواستہ
 در کاخ بر بست و تختش بکش
 فرو ہشت جائے کہ بد جائے نرم
 در خانہا را سیہ کردہ پاک
 بپوشید پس جامہ زینلوں
 بہ روز بہ شب مویہ کزد و گریست
 سرانجام ہم در غم او ز کزد
 چہیں گفت بہرام شیریں سخن
 نہ ایدر ہے ماند خواہی دراز
 چہین است رشم سراے کہن
 بتو داد یک روز توبت پدر
 چہین است و رازش نیامد پدید

بہ پیش آورد اسب سہراب را
 بکاندہ جہانے درو در شکفت
 ز خون زیر شمش ہے براند جوئے
 ہے روسے مالید بر شتم و نقل
 گرفتش چو فوزند اندر کناہ
 ہماں نیرہ و تیغ و گرز گراں
 ہے یاد کزد آن بر و بوز را
 ہے گفت کائے شیر پرنہاش جو
 لگام و سپہ را ہے زد بہ سر
 بہ پیش خود اندر گفتش دراز
 فش و دم اسبش ز نیمہ پدید
 زر و بیم و اسبان آراستہ
 ز بالا بر آورد و پشتش بکش
 ازاں بر دم کہ رفتہ بودش بہ نرم
 ز کاخ و روانش بر آورد خاک
 ہماں زینلوں غرق گشتہ بخوں
 پس از مرگ سہراب سالیہ بر بست
 روانش بشد سوئے سہراب کزد
 کہ با مزدگان آشنائی کم
 بسچیدہ باش و درنگے مساز
 سرش بیچ پیدا نہ زینی نہ من
 سزد اگر ترا توبت آید بہ سر
 نیابی بہ خیرہ چہ جوی کلید

دیر بسته را کس نداند گشاد دل اندر سراسی سپنجی میشد بدین داشتان من سخن ساختم	بدان سنج عمر تو گزود بباد سپنجی نباشد بسے شود میشد وگر بر سیاوش برپزدانم
---	--

تذکره فردوسی مصنف شاهنامه

حکیم ابو القاسم فردوسی و هو حسن بن اسحاق بن شرف شاه طوسی قریب شهره در طوس واقع خراسان تولد شد - پدرش نزد حکم طوس بخدمت باغبانی مامور بود - حالش مفصل در کتاب اردو کورس جماعت سوم مدخل سکول سمیت تدریجیم یافته - بخشش این است - که کتاب شاهنامه ترجمه پانستان نامه است - که بحکم یزدجرد ساسانی از عهد کیومرث تا جلوس خسرو فرایم شده بود - و وزن شاهنامه همان وزن سکندر نامه است - گویند که این کتاب محتوی بر شصت هزار شعر است - که به عرصه سی سال بمنصه شهود جلوه نمود - و عمر فردوسی قریب هشتاد سال بود .

نمبر شمار	قاعدے	پیشانی
۷	حزبِ مکسور کے نیچے دو جگہ کے سوا سب جگہ زیر لکھا گیا۔ اول بابے جھول کے ماقبل۔ دوسرے بابے معزوف کے ماقبل جو لفظ کے آخر ہے۔	ویر۔ کے۔ شاہی۔
۸	حزبِ مضوم کے بعد اگر واو جھول نہیں ہے۔ تو اُس پر پیش لکھا گیا۔	عمر
۹	واو معزوف کے ماقبل پیش لکھا گیا۔	دور
۱۰	واو جھول کے ماقبل پیش نہیں لکھا گیا۔	زور
۱۱	ایف۔ واؤ اور یہ کے سوا لفظ کے درمیان جو حرف ساکن ہے۔ اُس پر ہزوم لکھا گیا۔	صبر
۱	موتنہام کی علامت	؟
۲	بدا تعجب۔ حشر۔ دما۔ سم۔ غوشی کی علامت	!
۳	تھورے وقفے کی علامت	-
۴	پورے وقفے کی علامت	+
<p>ہدایت۔ جہاں پورا وقفہ ہے۔ وہاں پڑھنے میں زیادہ ٹھیرنا چاہئے۔ باقی جگہ کم۔</p>		

PRINTED AND PUBLISHED FOR
RAI SAHIB M. GULAB SINGH & SONS,
AT THE MUMD-I-'AM PRESS, LAHORE,
BY R. B. MOHAN LAL.

1915.

5th Edition.

4,000 Copies.

Price 0-4-1.

آخری درج شدہ تاریخ پر یہ کتاب مستعار
لی گئی تھی مقررہ مدت سے زیادہ رکھنے کی
صورت میں ایک آنہ یو دیہ دیرانہ لیا جائے گا۔
